

УДК 371.315.6:51

Надія Вавілова,

кандидат історичних наук

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-0939-7820>**Микола Хомік,**

доктор технічних наук, професор

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-1201-7702>**Світлана Хорошилова,**

Національний університет оборони України, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-7915-7689>

DOI: 10.33099/2617-1775/2025-01/31-49

АНАЛІТИЧНИЙ ОБРИС ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН В КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ НАТО

В статті проаналізовано комплектування збройних сил та військова підготовка громадян країн – членів НАТО. Розглянуто різні форми та підходи, а саме: загальний військовий обов'язок та служба у військовому резерві; служба за контрактом (професійна армія) та служба у військовому резерві/запасі.

Ключові слова: військова підготовка; військова служба; мобілізаційний резерв; військовий резерв; служба за контрактом; НАТО.

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної війни російської федерації проти України виникла нагальна потреба поступового переходу до засад професійної армії, невідкладного її забезпечення боєздатними, висококваліфікованими, вмотивованими кадрами, спроможними ефективно виконувати завдання із захисту країни. Досвід законодавчого забезпечення в державах – членах НАТО свідчить, що мобілізаційний резерв – це важлива частина збройних сил та інших військових формувань, що складається з осіб, які є військовозобов'язаними громадянами. Для стримування ворога та завдання йому значних втрат необхідна ефективна підготовка громадян України, причому, як на своїй території, так і на території держав-партнерів за стандартами та програмами сил НАТО.

В зв'язку з зазначеним, виникає актуальна прагматична проблема пошуку ефективних форм військової підготовки громадян України. Автори статті роблять спробу проаналізувати досвід військової підготовки громадян в країнах-членах НАТО та тенденції, які виникають в цьому аспекті в зв'язку з повномасштабною війною російської федерації проти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі підготовка громадян України до військової служби активно трансформується, здійснюється активний пошук ефективних форм її реалізації. Проблеми підготовки військових фахівців висвітлені в наукових працях В. Артемова, А. Вітченка, О. Діденка, А. Зельницького, О. Заболотного, В. Рахманова, Б. Олексієнка, В. Осьодло, С. Салкуцана, В. Свистун, В. Стасюка, О. Торічного, В. Ягупова та

ін. Ці вчені розглядають різні аспекти системи військової підготовки громадян, включаючи ефективність програм, відповідність потребам армії, психологічні та соціальні наслідки участі у військовій діяльності тощо.

Мета статті: Аналіз сучасних підходів до військової підготовки в країнах-членах НАТО.

Методи дослідження: Для вирішення поставлених завдань використано загальнонаукові методи аналізу наукової літератури з досліджуваної проблеми, моніторинг наявної системи військової підготовки громадян країн НАТО, системний аналіз і синтез, індукція та дедукція, системний підхід до розв'язування проблем, класифікація, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу. Принцип колективної оборони посідає центральне місце у засновницькому договорі НАТО. Він і досі є виключним і непорушним принципом, що поєднує всіх членів організації, зобов'язуючи їх захищати один одного і створюючи дух солідарності всередині Альянсу. НАТО не має незалежних військових сил, за винятком тих, які держави-члени Альянсу надають для здійснення військових операцій. Отже, коли Північноатлантична рада вирішує розпочати операцію, необхідні для її проведення збройні сили надаються державами – членами за допомогою «процесу генерування сил». Об'єднана оперативна група високої готовності (VJTF) Альянсу, створена після анексії Криму у 2014 році, виступає першою лінією оборони НАТО проти ворожих сил.

Мобілізаційний резерв у державах-членах НАТО – це важлива частина збройних сил та інших військових формувань, що складається з осіб, які є військовозобов'язаними громадянами. При цьому всі чоловіки переважно у віці від 17 до 60 років, без обмежень за станом здоров'я, визначаються як військовозобов'язані, тобто резервісти. Жінки за бажанням також можуть набувати статусу військовозобов'язаних. Тобто мобілізаційний резерв включає військовозобов'язаних, якими комплектуються військові частини з метою поповнення некомплекту в особовому складі збройних сил, інших військових формувань після відповідної підготовки (отримання відповідної військово-облікової спеціальності).

В основі мобілізаційних ресурсів держав-членів НАТО перебуває людський ресурс – кількість населення кожної країни, яке, за необхідності, може бути мобілізованим до лав збройних сил. Мінімальний рівень мобілізаційного потенціалу для мирного часу загалом складає 0,5-1 % від загальної чисельності населення країни. У випадку оголошення стану війни або початку широкомасштабних бойових дій рівень мобілізаційного потенціалу може бути збільшено до показника 10-20 %. До категорії резервістів відносяться військовозобов'язані, які підлягають мобілізації за необхідності та які не входять до складу військовослужбовців збройних сил або інших військових формувань. Водночас наявність мобілізаційного резерву надає змогу значно зменшити військові витрати на підготовку особового складу.

У рамках реалізації спільної оборонної політики на теренах Альянсу всі держави-члени НАТО мають власний мобілізаційний резерв, регламентований

чинним законодавством тієї чи іншої країни, проте для кожної країни існують особливості та специфічні риси формування і комплектування мобілізаційного резерву. [1].

На теренах НАТО служба в мобілізаційному резерві визначається як специфічний різновид військової служби з метою підтримання бойової готовності особового складу резервістів, стимулювання їх до постійного удосконалення своїх професійних здібностей та бойових навичок, напрацювання специфічних вмінь і є важливою частиною державної мобілізаційної політики. При цьому у випадку екзистенційної військової загрози ані стать, ані вік, навіть стан здоров'я резервістів значення не мають.

У державах-членах НАТО правове регулювання мобілізаційного резерву та служби в ньому регулюються законами про оборону, про військову службу, про мобілізацію або спеціальними законодавчими актами, які присвячені цій тематиці. До спільних рис мобілізаційного резерву в державах-членах НАТО відносяться: контрактна форма комплектування мобілізаційного резерву; встановлення засад добровільності; використання набутого досвіду колишніх військовослужбовців; підготовка резервістів, яка мало чим відрізняється від підготовки кадрових військових (при цьому значну частину резерву становлять висококласні фахівці й досвідчені військові).

У альянсі є країни, в яких взагалі немає строкової служби, є держави, де призов не проводять у мирний час, а також країни, де періодично відбувається призов до армії [2].

Результати аналізу комплектування збройних сил та військової підготовки громадян країн-НАТО вказують на різні форми та підходи, а саме:

1. Загальний військовий обов'язок та служба у військовому резерві (Греція, Данія, Естонія, Норвегія, Фінляндія, Хорватія, Туреччина, Швеція, Литва, Латвія).

2. Служба за контрактом (професійна армія) та служба у військовому резерв/запасі (США, Велика Британія, Франція, Німеччина, Канада, Італія, Польща, Нідерланди, Португалія, Бельгія, Болгарія, Румунія, Чехія, Іспанія, Угорщина).

Причому війна, яка була розв'язана росією проти України, а особливо її широкомасштабна фаза призвели до чіткого простеження тенденції, яка виявляється в тому, що практично усі Європейські країни-члени НАТО із другої групи країн розпочали процес комплектування збройних сил та військової підготовки у тому числі на основі загального військового обов'язку [3, 4, 5].

Розглянемо більш детально моделі військової підготовки країн-членів НАТО.

США. За ступенем бойової готовності ЗС США поділяються на регулярні та резервні компоненти. Кожний вид ЗС складається із регулярних військ та організованого.

В мирний час у США відсутні військовий призов, строкова військова служба, а також альтернативні форми проходження військової служби. Громадяни або резиденти США проходять військову службу у збройних силах США за контрактом.

Разом з тим, відповідно до Закону США «Про військову службу» (The Military Selective Service Act), всі особи чоловічої статі у віці 18-25 років зобов'язані зареєструватися в онлайн форматі у «Системі військової служби» (Selective Service System). Реєстрація у Системі дозволяє вести облік можливих призовників та забезпечити їх мобілізацію до збройних сил США у разі запровадження Конгресом військового стану та оголошення мобілізації.

Відмова від реєстрації у Системі є суворим порушенням законодавства США і карається штрафом у сумі до 250 тис. дол. та/або 5 роками позбавлення волі. Також ветерани збройних сил США або резервісти зобов'язані бути зареєстрованими у цій системі для ведення їх належного обліку та, за потреби, подальшого можливого залучення до виконання тих чи інших альтернативних військових обов'язків.

У США існує Державна система військової підготовки молоді JROTC, згідно із Законом про оборону її завдання – прищепити учням середніх навчальних закладів цінності громадянськості, служіння державі, особистої відповідальності та відчуття успіху. В усій країні діє понад три тисячі спеціалізованих військових класів. Створюють їх у звичайних школах для учнів 9-12 класів. Загалом, програма охоплює понад 600 тис. школярів. Крім того, в рамках цього Закону започаткована програма, що сьогодні відома як система підготовки молодших офіцерів Junior Reserve Officers Training Corps (JROTC). [1].

Програмний компонент замовляють і фінансують відповідні військові відомства. Пентагон щорічно інвестує у свою мережу класів близько 400 млн доларів.

Крім того, у США діє Кадетський корпус національної оборони National Defense Cadet Corp (NDCC), який фінансують місцеві громади. Програмний компонент базується на концепті JROTC, з тією різницею, що до програм залучаються й учні віком від 11 років. А ще є десятки приватних і державних військових коледжів (на кшталт наших військових ліцеїв).

Приблизно 30-50 % випускників JROTC стають офіцерами, чималий відсоток скаутів іде добровольцями в різні силові структури. [1].

Система позавійськової підготовки військових спеціалістів з числа студентів включає 3 основні підсистеми: військові заклади міністерства оборони; курси позавійськової підготовки офіцерів резерву при цивільних вузах, які відповідають нашим військовим кафедрам і факультетам, і прямий набір цивільних осіб на допоміжні офіцерські посади [8].

Сполучені Штати Америки мають розвинуті системи резервної офіцерської підготовки. Існують програми, що дозволяють громадянам служити в збройних силах на посадах офіцерів запасу після проходження певної підготовки [2].

Зазвичай підготовка офіцерів запасу включає такі етапи:

основна військова підготовка – це базовий курс, де офіцери запасу отримують загальну військову підготовку, включаючи фізичні тренування, тактичні навички, вогневу підготовку та інші основи;

спеціалізована підготовка – після базового курсу офіцери запасу можуть

отримати спеціалізовану підготовку залежно від своїх обов'язків та потреб збройних сил. Це можуть бути курси по спеціальностях, таких як комунікації, лікарська служба, інженерна справа тощо;

тренування та вправи – офіцерам запасу можуть надаватися можливості для практичного тренування та участі у військових тренуваннях, де вони мають можливість застосувати свої навички на практиці;

збереження кваліфікації – офіцери запасу мають можливість проходити регулярну перепідготовку, щоб зберегти свою кваліфікацію та бути готовими до мобілізації у разі потреби.

У США військові академії, такі як Військово-морська академія США, Академія ВПС США та Військова академія ЗС США, тренують молодших кадетів і готують їх до офіцерської кар'єри. Офіцери запасу здійснюють підготовку через Резервний офіцерський тренувальний корпус (англ. ROTC – Reserve Officer Training Course), який пропонує програми навчання в багатьох університетах по всій країні. Крім того підготовка здійснюється за програмою офіцерських кандидатських шкіл (англ. OCS – Officer Candidate School).

Особи, які хочуть приєднатися до запасу, можуть вступити до Офіцерських тренувальних корпусів або Офіцерських кандидатських шкіл, де отримають військову підготовку та лідерські навички.

Найбільш масовою формою позавійськової підготовки офіцерів запасу у США є навчання на курсах ROTC, що функціонують при університетах і повністю фінансуються державою [6].

Причому, студенти університетів і коледжів оволодівають основною спеціальністю за програмами університетів чи коледжів та одночасно навчаються за програмою курсів ROTC, що організовані за видами збройних сил. Офіцерів СВ готують на курсах ROTC при 300 університетах і коледжах, офіцерів ВПС – при 200, офіцерів ВМС – при 65, офіцерів морської піхоти – при 60 університетах і коледжах. [6].

Щорічно ROTC готує приблизно 3900 нових молодших офіцерів. Приблизно 2900 з цих молодших офіцерів переходять на дійсну службу, а решта йде до армійського резерву або Національної гвардії армії США [2].

Найбільш популярною формою підготовки серед американських студентів є чотирирічне навчання на курсах, що повністю фінансується державою. Воно включає в себе два етапи: дворічний курс для студентів 1-го і 2-го курсів, які, називаючись курсантами, вивчають військову справу, не беручи на себе зобов'язань проходження служби у Збройних Силах США, а потім дворічний курс для студентів 3-го і 4-го курсів із зобов'язанням проходження військової служби в різних видах збройних сил. [6].

Вступаючи на програму ROTC, студенти підписують контракт, за яким зобов'язуються прослужити певний термін у резерві чи (якщо їм це запропонують) у регулярних збройних силах США (8 років, з них 3 роки на дійсній службі, у ВМС ця цифра становить 5 років (4 роки для морської піхоти), для авіації – 4 роки (6 років для офіцерів бойових систем і 10 років для пілотів). Студенти університетів здобувають основну спеціальність за програмами своїх

вищих навчальних закладів та одночасно навчаються за програмою ROTC. Щорічний випуск офіцерів резерву ROTC складає до 10 тис. осіб. [1, 2, 6].

ROTC має велику кількість програм покриття плати за основним навчанням в університеті. Так, обраним за національною стипендією студентам покривається плата за 4-річне університетське навчання. Всі студенти, які беруть участь у програмі ROTC, також отримують щомісячну грошову допомогу в розмірі 420 доларів США на місяць. Окрім стипендії, студенти також отримують приблизно 1200 доларів США на рік на придбання підручників в університеті [7].

Міністерство оборони особливо стимулює майбутніх лікарів, фізиків, хіміків та інженерів. Вони нагороджуються стипендіями до 7000 доларів, що складає приблизно 80 % від загальної оплати за навчання. Однак у разі невиконання курсантом положень контракту з нього стягується сума всіх отриманих ним виплат з боку курсів ROTC [8].

Студенти, які не зацікавлені в подальшій кар'єрі на службі, мають можливість отримати стипендію від Національної гвардії штату Вашингтон або резерву армії США. Гвардія та резерви пропонують стипендії Minuteman і GRFD для оплати навчання в коледжі в обмін на призначення офіцером Національної гвардії чи резерву.

У ROTC курсанти поступово опановують базові солдатські навички, такі як навігація по суші та влучна стрільба з гвинтівки, але вони також мають можливість відвідувати поглиблену підготовку армії США, наприклад повітрянодесантну школу та школу повітряного штурму.

Військова освіта в цивільних закладах розглядається не стільки в якості доповнення, скільки в якості альтернативи військовим академіям, протипагі елітарній військовій освіті, яка створює військову аристократію. Отже, система цивільних закладів виступає в даному випадку в якості самостійного актора, який пропонує альтернативні канали мобільності для студентів, що пов'язують свою кар'єру з військовою сферою. Це можна вважати проявом типової для США моделі інституційної конкуренції і відмови від єдиної, централізованої системи військової підготовки [7].

На відміну від інших країн, у США діє більш гнучка освітня модель. Різноманітність програм підготовки, альтернативні кар'єрні можливості, а також велика кількість закладів вищої освіти, що пропонують ROTC, забезпечують курсантам можливість вибору кар'єрної траєкторії і планування свого життя.

Високий ступінь незалежності коледжів і університетів від Міністерства оборони, а також велика кількість програм ROTC в країні забезпечує конкуренцію як мінімум на трьох рівнях: між курсантами за найбільш перспективні кар'єрні траєкторії, між навчальними організаціями за талановитих курсантів і потоки фінансування, а також між різними інститутами військової підготовки за вклад у формування кадрового потенціалу збройних сил. Сукупність цих факторів визначає вагомий внесок цивільної системи освіти у формуванні людського потенціалу Збройних Сил США [7].

Велика Британія. Сполучене Королівство має повністю контрактну армію, яка набирається з території Сполученого Королівства, але приймає заявки від усіх британських громадян. Вона також приймає заяви від громадян Ірландії та громадян Співдружності з певними обмеженнями [8].

Кандидати на службу в армії відбираються через офіси кар'єри збройних сил, які розташовані у великих агломераціях Сполученого Королівства та виконують відповідні функції вербування. Кандидати на призов у солдати можуть бути віком від 16 років до 32 років. Кандидати на посаду офіцера можуть бути віком від 18 до 29 років. Солдати та офіцери регулярної армії зараховуються на початковий період до 12 років з можливістю продовження цього строку, якщо вони відповідають певним вимогам.

Солдати та офіцери, як правило, повинні служити щонайменше 4 роки з дати приписки; солдати, які вступили до 18 років, як правило, повинні служити мінімум 6 років.

Кандидати до армії проходять загальну підготовку, починаючи з початкової військової підготовки, щоб привести весь особовий склад до спільних стандартів базових військових навичок, а подальша спеціалізована підготовка здійснюється відповідно до полку чи корпусу, для якого особа була призначена як кандидат. Завершення початкової професійної підготовки приводить індивіда до статусу «натренованої сили»; однак кожен рід Збройних Сил Британії продовжує надавати спеціалізовану та загальну підготовку протягом всієї кар'єри особи.

Громадяни Великої Британії, які перебувають у запасі та погодилися проходити службу у військовому резерві беруть активну участь як у заходах бойової підготовки, так і у військових операціях національних Збройних сил.

Так, резервні підрозділи застосовувалися під час операції в Іраку, де вони складали 20 % загальної чисельності британського контингенту, та в Афганістані (12 %). Всього протягом останніх 10 років понад 25 тисяч військовослужбовців-резервістів ЗС Великої Британії взяли участь у бойових діях на закордонних театрах воєнних дій (ТВД).

Крім того, щорічно підрозділи СВ Великої Британії, укомплектовані резервістами беруть участь у понад 20 міжнародних навчаннях, які проводяться на закордонних ТВД.

У масштабах ЗС розробляються плани ЗС Великої Британії щодо підготовки та застосування військовослужбовців резервного компоненту.

Особливістю вказаних планів у ЗС Великої Британії є вимога щодо залучення військовослужбовців резерву/запасу до всіх операцій частин та підрозділів ЗС Великої Британії задля досягнення практично однакового рівня бойових можливостей як підрозділів укомплектованих військовослужбовцями дійсної військової служби, так й резервістами.

Пропозиції щодо кількісного та якісного (у контексті військових облікових спеціальностей) складу резервістів, які підлягають мобілізації, подають штаби з'єднань та частин ЗС, підрозділи від яких беруть участь у тих чи інших операціях.

Вказана діяльність проводиться в рамках програми формування резервного компоненту ЗС Великої Британії, що отримала назву «Резерви майбутнього», яка спрямована на:

відхід від моделі масштабної оборони території, як це було під час «Холодної війни»;

зменшення термінів розгортання резервних підрозділів на віддалених ТВД; готовності підрозділів укомплектованих резервістами до виконання завдань у різних за масштабом та рівнем інтенсивності збройних конфліктах, включаючи повномасштабні війни проти боєздатного та добре технічно оснащеного противника;

удосконалення оперативної сумісності резервних підрозділів ЗС Великої Британії та підрозділів ЗС союзних країн, підвищення їх готовності виконувати завдання у складі багатонаціональних формувань;

зменшення чисельності підрозділів при збільшенні їх можливостей виконувати широкий спектр бойових завдань внаслідок оснащення більш досконалим озброєнням та військовою технікою.

Таким чином змінилося основне призначення резервного компоненту, який раніше був стратегічним резервом ЗС на випадок широкомасштабної війни, а зараз стає невід'ємним компонентом національних ЗС при повсякденному виконанні, як бойових, так й небойових завдань.

Загальна кількість підготовлених резервістів за програмою «Резерви майбутнього 2020» у Великій Британії станом на 2023 рік складає 38,287 осіб (6,991 офіцери).

З метою організації бойової підготовки резервістів та проведення у випадку необхідності заходів з мобілізації у Великій Британії розгорнуто мережу Центрів удосконалення підготовки та мобілізації, які відповідають за організацію бойової підготовки резервістів, їх озброєння, адміністративне супроводження ходу служби у резерві та під час доукомплектування.

Вказані Центри удосконалення підготовки та мобілізації є структурними підрозділами військових округів Великої Британії, які у свою чергу, як організаційно-територіальні утворення, тісно взаємодіють зі з'єднаннями та частинами національних ЗС, що дислокуються в їх межах, зокрема сформовані на базі їх штабів.

Типова схема проходження служби військовослужбовцем резерву ЗС Великої Британії у міжзборовий період включає у себе:

проведення базової підготовки за визначеною військовою обліковою спеціальністю (тривалість визначається відповідно до конкретної ВОС);

40 днів зборів протягом року у вигляді одного збору тривалістю від 19 до 27 днів, а інші заходи бойової підготовки проводитимуть під час неробочих днів (окремі суботи чи неділі протягом року) чи по вечорах, таким чином мінімізуватимуться незручності для роботодавця пов'язані із службою його підлеглого у резерві.

У Сполученому Королівстві запроваджено систему пільг та стимулів для вступу громадян на військову службу у резерві, зокрема:

військовослужбовці резерву звільняються від сплати ряду податків;

на час залучення до заходів бойової підготовки та під час періодів призову на дійсну військову службу вони отримують грошове утримання на рівні військовослужбовців регулярних ЗС аналогічних категорій, а у випадку перевищення рівня цивільної зарплати, доплати різниці;

резервісти отримують суттєві доплати за термін (кількість років) їх служби у резерві, за проходження етапів підготовки тощо;

резервісти не сплачують пенсійні внески (за них це робить МО Великої Британії);

резервістам оплачується харчування під час заходів бойової підготовки, на які вони залучаються та компенсуються витрати на проїзд до місця служби та таке інше.

Протягом кожного п'ятирічного періоду служби військовослужбовця у резерві передбачається його мобілізація для участі у бойовій чи не бойовій операції на одному із закордонних ТВД протягом шести місяців, а в окремих випадках до року включаючи період підготовки до розгортання та заходи відновлення після участі у бойових діях.

У Великобританії офіцери запасу здійснюють підготовку через Сухопутну школу військової науки (Army Reserve Centre for Army Leadership) та інші військові навчальні заклади. Офіцери запасу у Великобританії можуть пройти військову підготовку через Університетські корпуси офіцерів (University Officers' Training Corps – UOTC) або Резервні офіцерські тренувальні корпуси (Reserve Officer Training Corps – ROTC).

Іншою опцією є програма командира Резервних сил (Reserve Forces Commanders – RFC), яка дозволяє кандидатам здобути комерційний досвід і одночасно отримувати військову підготовку.

Вони проходять тренування, яке включає теоретичні курси, практичні вправи та тренування на полігонах. Офіцери запасу отримують знання з військової тактики, комунікаційних навичок та управління військовими підрозділами. Близько 30 % кадрових офіцерів збройних сил Великобританії проходили навчання на курсах позавійськової підготовки при цивільних навчальних закладах.

Франція. У 2003 році у Франції було завершено другу частину реформи збройних сил, яку було розпочато 1996 року. У рамках цієї реформи відбулись скасування призову й перехід до професійної, менш численної, але ефективнішої армії, таким чином альтернативна форма її проходження відсутня.

Щоб стати резервістом, необхідно: бути громадянином Франції, який висловив добровільне волевиявлення служити в резерві, бути у віці не менше 18 років, виконати встановлені законом вимоги щодо національної служби, пройти обов'язкові військові збори, мати медичну довідку про стан здоров'я та звернутися до відповідного вербувального пункту [9].

В організаційному плані встановлено дві категорії резерву: оперативний та цивільний. Оперативному резерву приділяється роль доукомплектування

штабів та частин постійної готовності для участі в операціях, що проводяться регулярними військами. До складу оперативного резерву входять добровольці, які уклали з органами управління контракт. До них відносяться громадяни, звільнені з регулярної армії або національної жандармерії, які мають військово-професійну підготовку та досвід військової служби, а також юнаки та дівчата, які пройшли курс початкової військової підготовки.

Що стосується цивільного резерву, то французьке законодавство лише загальною визначає його суть та призначення. Зокрема, в ньому вказується, що цивільний резерв покликаний «підтримувати оборонний дух, зміцнювати зв'язок між нацією та збройними силами та в певних умовах надавати необхідну підтримку оперативному резерву. Органи військового управління можуть звернутися до добровольців цивільного резерву з метою зарахування у разі їх згоди до оперативного резерву» [9].

Німеччина. Після скасування загального військового обов'язку у 2011 році у ФРН залишилася тільки добровільна служба, у тому числі й цивільна.

Добровільна військова служба починається з тримісячної початкової підготовки в призовній роті. Метою навчання є «основна загальна військова обізнаність» для всіх новобранців. У найширшому сенсі їх готують як піхотинців, незалежно від того, на якій збройній службі вони перебувають. Після цього військовослужбовці знайомляться зі своїми головними частинами, де вони, як правило, продовжуватимуть проходити тримісячну повну підготовку. Добровольців навчають виконувати певну фахову діяльність. Незалежно від роду військ до якої приписана особа – персонал має численні можливості спеціалізації після базової підготовки.

Підготовка резервістів з-поміж цивільних фахівців здійснюється, виходячи із загальної потреби Бундесверу в офіцерах-спеціалістах. При цьому враховується те, що можливий у разі війни недолік кількості кадрових офіцерів і офіцерів запасу може бути покритий шляхом залучення військовозобов'язаних цивільних фахівців. Підготовка офіцерів запасу з-поміж військовозобов'язаних та присвоєння їм офіцерських звань проводяться відповідно до офіційно встановленої відповідності між цивільними і військовими спеціальностями [10].

У 2012-2013 роках згідно з концепцією у збройних силах ФРН був сформований територіальний резерв, або за німецькою термінологією – регіональні сили охорони і підтримки (Regionale Sicherungs – und Untersttitz un gskrafte). Метою створення цієї структури є підтримання боєздатності Бундесверу шляхом формування повністю укомплектованих і боєздатних підрозділів, які в разі необхідності замінять кадрові підрозділи Збройних Сил Німеччини, візьмуть на себе частину другорядних завдань як у складі діючих підрозділів, так і самостійно.

Туреччина. Збройні сили Туреччини (тур. – Türk Silahlı Kuvvetleri) налічують 425 тис. осіб. Відповідно до світового рейтингу армія Туреччини є другою за потенціалом серед країн НАТО та десятою у світі. За оцінками експертів, турецька армія є однією з найбільш підготовлених у світі, вона

активно впроваджує стандарти НАТО. В активному резерві перебувають 378 тис. осіб, а загальний мобілізаційний потенціал Туреччини оцінюється у 8,5 млн підготовлених солдатів та офіцерів. Понад 75 % турецької армії складають особи, призвані на строкову військову службу (325 тис.). Таким чином, турецька армія не є контрактною, а формується виключно за призовом на дійсну військову службу. Останнім часом у політикумі цієї країни обговорюється питання про необхідність запровадження контрактної основи проходження військової служби [1].

З 1 січня 2014 року строк обов'язкової служби за призовом у всіх родах військ Туреччини складає 12 календарних місяців, а з 2020 року для випускників вищих навчальних закладів строк військової служби дорівнює лише 6 місяців. Військова служба є різновидом державної служби і є конституційним обов'язком кожного громадянина Туреччини відповідно до статті 72 Конституції, у зв'язку з чим кожен громадянин чоловічої статі має зобов'язання проходити військову службу.

Канада. Громадяни Канади крім служби в ЗС Канади за контрактом, під час якої здобувають відповідну освіту у військових навчальних закладах та надалі в рамках навчально-бойової підготовки за місцем проходження служби, проходять службу в Силах резерву ЗС Канади. На теперішній час в Силах резерву ЗС Канади проходить службу до 44 тис. осіб [1].

Рейнджери – входять до складу Сухопутного резерву та виконують функцію військ територіальної оборони та забезпечують військову присутність у малозаселених північних, прибережних та ізольованих районах Канади.

Канадські рейнджери беруть участь в операціях із захисту суверенітету Канади, здійснюють спостереження за наземною, повітряною та надводною обстановкою в інтересах усіх видів ЗС Канади.

Додатковий резерв – громадяни Канади віком до 65 років, які мають досвід проходження військової служби у Регулярних силах чи визначених компонентах Сил резерву та не потребують проходження військової підготовки. Загальна чисельність Додаткового резерву становить близько 6,7 тис. резервістів. Ця категорія резервістів не залучається до періодичного чергування, крім випадків введення надзвичайної ситуації в Канаді.

Італія. Сили оборони в Італії складаються виключно з професійних кадрових військових, в країні відсутня служба за призовом. У цьому зв'язку в країні немає й досвіду альтернативної форми проходження строкової служби.

Натомість в Італії створено військовий резерв, в який на добровільній основі можуть увійти як колишні професійні військові (офіцери, сержанти, рядові), так і цивільні особи без військової підготовки.

Особи, які виявили бажання увійти до Резерву, можуть бути прийняті (викликані) на службу у разі виникнення окремих операційних/навчальних потреб у ЗС (доукомплектування під конкретні операційні завдання).

Данія. Відповідно до параграфа 81 Конституції Данії та параграфу 2 Закону про військовий обов'язок, кожен фізично здоровий громадянин чоловічої статі, який досяг віку 18 років, зобов'язаний пройти військову службу.

Жінки можуть добровільно проходити військову службу, але не мають такого обов'язку. Зазначені вище норми не поширюються на чоловіків з Гренландії та Фарерських островів, які не зобов'язані проходити військову службу [6].

Відповідно до параграфу 2 Закону про військовий обов'язок військова служба може бути замінена на альтернативну, наприклад як гуманітарний працівник в країнах, що розвиваються або цивільну, для відмовників за релігійними чи ідейними переконаннями.

Призов проходить один раз на рік в День збройних сил та включає письмовий тест, медичний огляд та лотерею, яка визначає порядок проходження служби – дійсна чи в резерві. Водночас майже 100 відсотків осіб, які призиваються щорічно на службу складають добровольці.

Норвегія. Має систему військової служби на основі призову. Всі норвезькі чоловіки зобов'язані служити в армії протягом 19 місяців, як правило, починаючи з 19 років. Жінки також можуть добровільно піти на військову службу [1, 6]. Після початкового періоду підготовки призовники можуть періодично проходити навчання у резерві. Базова військова підготовка в Норвегії є всеосяжною і зосереджена на розвитку основних військових навичок, фізичної підготовки та роботи в команді. Навчання охоплює такі сфери, як стрілецька майстерність, тактичні операції, навички виживання та дисципліна.

Після завершення початкової підготовки за призовом ті, хто вирішив продовжити військову службу, можуть пройти більш спеціалізовану підготовку, щоб стати професійними військовими. Це може включати навчання за різними напрямками, такими як піхота, артилерія, логістика тощо.

Норвегія визнає право на відмову від військової служби з мотивів особистих переконань. Особи, які виступають проти військової служби на основі своїх переконань (релігійні, етичні або моральні переконання), можуть замість цього претендувати на цивільну службу, як альтернативу традиційній військовій службі. Подібно до періоду призову на військову службу, термін цивільної служби триває 19 місяців. Під час цивільної служби індивіди займаються невійськовою, суспільно корисною діяльністю, яка сприяє добробуту суспільства. Ці заходи можуть включати охорону здоров'я, соціальну роботу, охорону навколишнього середовища, освіту та інші сфери.

Польща. Польські збройні сили, створені раніше за стандартами Варшавського пакту, тепер повністю організовані відповідно до вимог НАТО. Польща також відіграє все більшу роль як головна європейська миротворча держава у світі завдяки різноманітним миротворчим акціям ООН і співпраці з сусідніми державами через багатонаціональні формування та підрозділи, такі як Багатонаціональний корпус Північний Схід та POLUKRBAT. З 1 січня 2010 року Збройні сили Республіки Польща перейшли на повністю контрактну систему комплектування.

Співпраця армії з неурядовими організаціями, оборонними організаціями та іншими соціальними партнерами є важливим елементом діяльності Війська Польського, яке функціонує протягом багатьох років. Його мета – залучити суспільство до оборонної діяльності, сформувавши оборонні настрої та

виховувати суспільство, головним чином молодь, щодо оборони. Завдяки такій співпраці створюється соціальна база Війська Польського, яка формує позитивний імідж та інтерес до армії та служби, а отже, ефективніший набір до армії.

Греція. Збройні сили Греції комплектуються виходячи з закону про військовий обов'язок грецьких громадян. Військовозобов'язаними є громадяни чоловічої статі віком від 19 до 45 років, які повинні бути зареєстровані у списках військовозобов'язаних при муніципалітетах [11].

У Греції є призов на військову службу. Пункт 1 статті 1 «Закону про військовий обов'язок грецьких громадян» № 3421 від 13 грудня 2005 року визначає, що військовозобов'язаними є всі греки в період з 1 січня року, коли їм виповнюється 19 років і до 31 грудня року, коли виповнюється 45 років.

6-та стаття закону визначає терміни військової служби, саме: термін повної військової служби становить 12 місяців у військово-морському флоті й у ВПС, в інших підрозділах 8 місяців, але термін може бути зменшено до 3 місяців.

У грецькій армії військовослужбовці переважно служать територіально ближче до свого помешкання.

Право на альтернативну службу має дозвільний характер.

Тривалість альтернативної служби у Греції дорівнює 15 місяцям. При цьому за аналогією з військовою службою існують різні варіанти скорочення тривалості альтернативної служби, але не менш як до 5 місяців [11].

Нідерланди. Королівство Нідерланди має повністю контрактну армію. Разом із цим, в збройних силах (далі – ЗС) Нідерландів є категорія військовослужбовців-резервістів.

В ЗС Нідерландів військовослужбовці-резервісти – це категорія осіб, які добровільно підписують тимчасовий або строковий контракт з міністерством оборони Нідерландів, при цьому перебуваючи працевлаштованим в іншій приватній або державній установі. Як правило, до категорії військовослужбовців-резервістів залучаються колишні професійні військовослужбовці.

Португалія. З 2004 року в Португалії було скасовано обов'язкову військову службу, натомість ухвалено новий Закон про військову службу № 174 від 21.09.1999 р., на основі якого її було переведено на добровільну та контрактну основу в мирний час.

Не дивлячись на те, що обов'язок військової служби було вилучено з конституції, законодавство Португалії не забороняє обов'язкову військову службу. Зокрема, Закон про військову службу та Закон про національну оборону в абзаці 4 статті 1 і в абзаці 3 статті 36, відповідно, встановлюють, що в мирний час військова служба ґрунтується на добровільній службі. Проте громадяни, які відповідно до Закону підлягають проходженню військової служби, можуть бути призвані до лав Збройних Сил, як виняток, у мирний час, у зв'язку з відсутністю особового складу, необхідного для забезпечення потреб, що виникають у зв'язку з виконанням завдань, покладених на Збройні Сили або їх штатними обов'язками.

Законодавство країни не передбачає альтернативних форм проходження військової служби. У Португалії також немає військової підготовки населення. Єдиним заходом в цьому плані є День національної оборони, який має на меті підвищити обізнаність про тему національної оборони та поширення ролі Збройних Сил серед молоді.

Швеція. Починаючи з 2015 року в ЗС Швеції введено нову систему військової підготовки. Базова (початкова) і спеціальна підготовка для осіб рядового складу і сержантів становить до 6 місяців. Вона проходить на базі навчальних центрів, військових шкіл та коледжів. 7 березня 2024 року Швеція стала 32 країною НАТО. Резерв ЗС Швеції комплектується особовим складом за екстериторіальним принципом на добровільній основі. Це завдання покладене на державний адміністративний орган Міністерства оборони – Оборонне кадрове рекрутингове агентство (далі – Агентство), яке віднесене до системи цивільного управління мобілізаційною підготовкою та мобілізацією Швеції.

Військовослужбовці офіцерського, сержантського та рядового складу, які проходять службу на періодичній основі, після закінчення контрактів автоматично потрапляють до Резерву ЗС Швеції на підставі укладених довгострокових контрактів (6-8 років, з можливістю їх продовження на наступні 4 роки), що передбачає періодичний виклик на до підготовку та направлення для участі у міжнародних операціях.

Бельгія. Після розв'язання російською федерацією війни проти України, оборонне відомство Бельгії проводить заходи з реформування та посилення оперативного резерву (ОР) ЗС Бельгії та шляхом розбудови сил територіального резерву (ТР), який, за задумом, має вивільнити регулярні збройні сили від необхідності виконання завдань з забезпечення прикриття важливих об'єктів, а також дозволить їм зосередитися на своєму основному призначенні – експедиційних операціях, колективній обороні або колективній безпеці. Вище воєнно-політичне керівництво Бельгії проводить заходи з оцінки можливостей з нарощування потенціалу ОР національних ЗС, який на теперішній час має два типи резерву – неспеціалізований резерв (базова підготовка) і спеціалізований.

Неспеціалізований резерв – базова підготовка, триває 6 місяців і знайомить новобранців з основами військової справи. Комплектується звичайними громадянами без спеціальних знань і навичок, які виконують звичайні військові функції в діючих підрозділах, до яких приписані.

Спеціалізований резерв – після базової підготовки солдати можуть пройти спеціалізовану підготовку, щоб отримати навички в певній галузі, наприклад, піхота, артилерія, інженерні війська. Комплектується за рахунок резервістів зі спеціальними знаннями й професійними навичками, які відсутні або недостатньо присутні в підрозділах регулярних збройних сил.

Солдати, які продемонстрували лідерські якості, можуть пройти командну підготовку, щоб стати сержантами або офіцерами [12].

Болгарія. У цій країні окрім загального законодавчого акта про оборону і Збройні сили Республіки Болгарія діє Закон «Про резерв Збройних сил

Республіки Болгарія», який регулює підготовку громадян до захисту вітчизни та суспільні відносини, пов'язані з керівництвом, складом, підготовкою, використанням, звітністю та службою в резерві Збройних сил Республіки Болгарія.

Болгарська армія є професійною, а обов'язкова військова служба скасована у 2008 році. Військова служба є державною службою зі спеціальним призначенням для підготовки та здійснення збройного захисту країни. Громадяни, призвані на військову службу, є військовослужбовцями (стаття 133 Закону «Про оборону і Збройні сили Республіки Болгарія»). Збройні сили країни мають військовий резерв і військовий запас, які комплектуються на добровільній та обов'язковій основі [1].

Добровільний принцип застосовується до громадян Болгарії, які виявили бажання служити в резерві протягом певного періоду часу і підписали контракт на службу в добровільному резерві. Обов'язковий принцип застосовується до громадян Болгарії, які мають військову або іншу спеціальну підготовку, але не уклали контракт на службу в добровільному резерві та мають статус резервістів [10].

Латвія. У Латвії Законом про службу державної оборони відновлено обов'язкову військову службу з 01.01.2024 р. Служба державної оборони поділяється на два види: безпосередньо військову та службу цивільної оборони (альтернативну службу в установах міністерства оборони). Строк служби – 11 місяців. Добровільно пройти її можуть як чоловіки, так і жінки у віці 18–27 років [1].

Питання проходження військової служби регулюються Законом про військову службу [13]. Згідно зі статтею 63 Закону резерв Національних Збройних Сил складається із військовослужбовців запасу та резервістів.

Литва. До військовозобов'язаних у Литві застосовуються загальні закони, що регулюють систему оборони та військову службу: Закон Литовської Республіки від 5 травня 1998 року № VIII-723 «Про організацію системи національної оборони та військової служби (з останніми змінами від 20 грудня 2016 року № XIII-144) [10, 14];

Закон Литовської Республіки від 22 жовтня 1996 року № I-1593 «Про військовий обов'язок і військову службу» [15].

Відповідно до статті 2 Закону «Про організацію системи національної оборони та військової служби» служба в активному резерві – це непостійна військова служба, яку проходять військовозобов'язані у військових частинах у порядку, встановленому правовими актами, за контрактом військовослужбовця – добровольця або військовослужбовця активного резерву. Активний резерв Збройних сил Литви складається з військовослужбовців, які пройшли базову військову підготовку в Збройних силах Литви або еквівалентну підготовку відповідно до стандартів знань і навичок, необхідних для солдатів, встановлених командувачем Збройних сил Литви, і які не досягли 60-річного віку.

Румунія. Після вступу Румунії до НАТО у 2004 році, в країні запроваджуються стандарти Альянсу у системі бойової підготовки та мобілізаційної готовності збройних сил. З 2007 року в Румунії призупинена

обов'язкова строкова служба.

Угорщина. У 2003 році в Угорщині був скасований призов і Сили оборони Угорщини (СОУ) почали комплектуватися військовослужбовцями за контрактом. Систему Добровільного резерву Сил оборони Угорщини (СОУ) складають такі види [10]:

Добровільний оперативний резерв (ДОПР);

Добровільний резерв територіальної оборони (ДРТР);

Спеціальний добровільний резерв військової служби (СДРВС);

Добровільний оборонний резерв (ДОБР).

В будь-якому випадку після зарахування до одного з видів резерву громадяни проходять базову підготовку. Зазначений курс за тематикою занять є ідентичним базовому курсу підготовки військовослужбовців контрактників та передбачає проведення з резервістом занять з тактичної, вогневої та інших практичних видів підготовки.

Чехія. Збройні сили Чеської Республіки (ЧР) комплектуються контрактниками та резервістами [10]. З метою забезпечення необхідного рівня обороноздатності держави і розвитку потенціалу національних збройних сил ЧР створено та виконує покладені на нього функціональні обов'язки Активний резерв (АР). Він є частиною Збройних сил ЧР і створений відповідно до Закону № 585/2004 «Про військовий обов'язок і його забезпечення». АР переважно використовується для доукомплектування збройних сил у стані загрози державі, у стані війни або у випадку кризових ситуацій невійськового характеру, зокрема, для допомоги при подоланні наслідків стихійних та екологічних лих. Особовий склад АР може поєднувати дві професії – військову та цивільну.

Висновки та напрями подальших досліджень. Громадяни країн – членів НАТО проходять військову службу у збройних силах відповідно до загального військового обов'язку або за контрактом та у резерві. Кандидати на службу в ЗС реєструються на інформаційній платформі чи відбираються через центри комплектування (рекрутингові центри). Кандидати до армії проходять загальну підготовку, починаючи з початкової військової підготовки до спільних стандартів базових військових навичок в навчальних центрах. Служба у резерві включає проведення базової підготовки та зборів протягом року у вигляді одного збору різної тривалості. Також існують різні системи позавійськової підготовки військових спеціалістів за різними фахами з-поміж студентів. Співпраця армії з неурядовими організаціями, оборонними організаціями та іншими соціальними партнерами є важливим елементом діяльності збройних сил країн НАТО. Її мета – залучити суспільство до оборонної діяльності, сформуванню оборонні настрої та виховувати суспільство, головним чином молодь, щодо оборони. Завдяки такій співпраці створюється соціальна база, що своєю чергою формує позитивний імідж та інтерес до армії та служби, а отже, ефективніший набір до армії. Попри різні моделі комплектування збройних сил країн-членів НАТО, спільною є система підготовки, яка дозволяє комплектувати ЗС та навчати військовослужбовців відповідно до високих стандартів, а також

мати чисельний, підготовлений та вмотивований резерв.

Перспективним напрямком наукових розвідок може бути розроблення структурно-функціональної моделі підготовки громадян України на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо правового регулювання мобілізаційного резерву та служби в ньому в законодавстві деяких держав-членів НАТО. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32886.pdf>.
2. Строкова служба в інших країнах: де і як служать строковики. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/03/27/stroкова-sluzhba-v-inshyh-krayinah-de-i-yak-sluzhat-strokovyky/>.
3. Обов'язкова військова служба у світі: які терміни та які країни повернули призов або ж про це думають? URL: <https://suspilne.media/839925-obovazkova-vijskova-sluzba-u-sviti-aki-termini-ta-aki-kraini-povernuli-prizov-abo-z-pro-ce-dumaut/>.
4. У Німеччині замислилися про відновлення загальновійськового призову. URL: <https://tsn.ua/svit/u-nimechchini-zamislilis-pro-vidnovlennya-zagalnogo-viyskovogo-prizovu-2560534.html>.
5. У багатьох країнах світу відновили обов'язкову військову службу, але вона залишається непопулярною. URL: <https://foreignukraines.com/2024/04/19/mandatory-military-service-has-been-reinstated-in-many-countries-around-the-world-but-it-remains-unpopular/>.
6. Збройні сили США: освіта протягом всієї служби. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/01/15/zbrojni-sily-ssha-osvita-protyagom-vsiyeyi-sluzhby/>.
7. Værnepligt. URL: <https://www.borger.dk/politi-retsvaesen-forsvar/Forsvar-og-beredskab/Vaernepligt>
8. Стан та перспективи розвитку збройних сил Великої Британії. URL: https://military.com/uk/articles/stan-ta-perspektyvy-rozvytku-zbrojnyh-syl-velykoyi-brytaniyi/#google_vignette.
9. Резерв Збройних сил Франції. URL: http://factmil.com/publ/strana/francija/rezerv_vooruzhennykh_sil_francii_2005/33-1-0-1013.
10. Звіт про науково-дослідну роботу Обґрунтування доцільних шляхів удосконалення системи загальновійськової підготовки офіцерів запасу для потреб збройних сил України, шифр «Маневр», НУОУ, 2023.
11. Військова підготовка у Греції. URL: <https://sse.army.gr/stratitiki-ekpaideysi-genika/>
12. Вебсайт Міністерства оборони Бельгії: URL: <https://www.mil.be/nl/>.
13. The Military Service Law. URL: <https://likumi.lv/ta/id/63405-militara-dienesta-likums>.
14. The Law on the Organisation of the National Defence System and Military Service. URL: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a02d70a507f311e8802fc9918087744d?positionInSearchResults=4&searchModelUID=ef2c56db-0951-4f04-8836-3b888e119d22>
15. The Law on Military Conscription. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E9CE9C91C255/asr>

REFERENCES

1. Analitychna zapyska z pytan porivnialnoho zakonodavstva shchodo pravovoho rehuliuvannia mobilizatsiinoho rezervu ta sluzhby v nomu v zakonodavstvi deiakykh derzhavchleniv NATO. [Analytical note on comparative legislation on the legal regulation of the mobilization reserve and service in it in the legislation of some NATO member states]. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32886.pdf>. (in. Ukrainian).
2. Stroкова sluzhba v inshykh krainakh: de i yak sluzhat strokovyky. [Conscription in other countries: where and how conscripts serve]. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/03/27/stroкова-sluzhba-v-inshykh-krainakh-de-i-yak-sluzhat-strokovyky/>.

sluzhba-v-inshyh-krayinah-de-i-yak-sluzhat-strokovyky/. (in. Ukrainian).

3. Oboviazkova viiskova sluzhba u sviti: yaki terminy ta yaki krainy povernuly pryzov abo zh pro tse dumaiut? [Compulsory military service in the world: what are the terms and which countries have reinstated conscription or are thinking about it?]. URL:<https://suspilne.media/839925-obovazkova-viiskova-sluzhba-u-sviti-aki-termini-ta-aki-kraini-povernuli-pryzov-abo-z-pro-ce-dumaut/>. (in. Ukrainian).

4. U Nimechchyni zamyslylysia pro vidnovlennia zahalnoviiskovoho pryzovu. [Germany is considering restoring general conscription]. URL:<https://tsn.ua/svit/u-nimechchini-zamislilis-pro-vidnovlennya-zagalnogo-viyskovogo-pryzovu-2560534.html>. (in. Ukrainian).

5. U bahatokh krainakh svitu vidnovyly oboviazkovu viiskovu sluzhbu, ale vona zalyshaietsia nepopuliarnoiu. [Compulsory military service has been reinstated in many countries around the world, but it remains unpopular]. URL:<https://foreignukraines.com/2024/04/19/mandatory-military-service-has-been-reinstated-in-many-countries-around-the-world-but-it-remains-npopular/>. (in. Ukrainian).

6. Zbroini syly SShA: osvita protiahom vsiiei sluzhby. [US Armed Forces: Education Throughout Service] URL: <https://armyinform.com.ua/2022/01/15/zbrojni-syly-ssha-osvita-protyagom-vsiyeyi-sluzhby/>. (in. Ukrainian).

7. Vaernepligt. URL: <https://www.borger.dk/politi-retsvaesen-forsvar/Forsvar-og-beredskab/Vaernepligt>. (in English).

8. Stan ta perspektyvy rozvytku zbroinykh syl Velykoi Brytanii. [The state and prospects for the development of the armed forces of Great Britain]. URL: https://militaryni.com/uk/articles/stan-ta-perspektyvy-rozvytku-zbroinykh-syl-velykoyi-brytaniyi/#google_vignette. (in. Ukrainian).

9. Rezerv Zbroinykh syl Frantsii. [French Armed Forces Reserve]. URL: http://factmil.com/publ /strana/ francija/rezerv_vooruzhennykh_sil_francii_2005/33-1-0-1013. (in. Ukrainian).

10. Zvit pro naukovo-doslidnu robotu Obgruntuvannia dotsilnykh shliakhiv udoskonalennia systemy zahalnoviiskovoi pidhotovky ofitseriv zapasu dlia potreb zbroinykh syl Ukrainy, shyfr «Manevr». [Report on scientific and research work Substantiation of expedient ways to improve the system of combined-arms training of reserve officers for the needs of the Armed Forces of Ukraine, code name «Maneuver»]. NUOU, 2023. (in. Ukrainian).

11. Viiskova pidhotovka u Hretsii. [Military training in Greece]. URL: <https://sse.army.gr/stratitiki-ekpaideysi-genika/>(in. Ukrainian).

12. Vebsait Ministerstva oborony Belhii. [Website of the Belgian Ministry of Defense]. : URL: <https://www.mil.be/nl/>. (in. Ukrainian).

13. The Military Service Law. URL: <https://likumi.lv/ta/id/63405-militara-dienesta-likums>. (in English).

14. The Law on the Organisation of the National Defence System and Military Service. URL: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a02d70a507f311e8802fc9918087744d?positionInSearchResults=4&searchMod elUUID=ef2c56db-0951-4f04-8836-3b888e119d22>. (in English).

15. The Law on Military Conscription. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E9CE9C91C255/asr>. (in English).

SUMMARY

Nadiia Vavilova,

PRD (Historical Sciences)

National Defense University of Ukraine, Kyiv

Mykola Khomik,

Doctor of Technical Science, Professor

National Defense University of Ukraine, Kyiv

Svitlana Khoroshilova,

National Defense University of Ukraine, Kyiv

Military training of citizens in NATO member countries

Introduction. *This article analyzes the recruitment systems and military training practices for citizens in NATO member countries. It explores various forms and approaches, including compulsory military service, service in the military reserve, professional (contract-based) service, and reserve force participation.*

Purpose. *In the conditions of the full-scale war of the Russian Federation against Ukraine, there was an urgent need for a gradual transition to the principles of a professional army, its urgent provision with combat-ready, highly qualified, motivated personnel capable of effectively performing tasks to protect the country. The experience of legislative support in NATO member states shows that the mobilization reserve is an important part of the armed forces and other military formations, consisting of persons who are citizens liable for military service. Today, in order to deter the enemy and inflict significant losses on him, it is necessary to train Ukrainian citizens both on its own territory and on the territory of partner states according to the standards and programs of NATO forces.*

Methods. *To solve the tasks set, general scientific methods of analyzing scientific literature on the problem under study, monitoring the existing system of military training of citizens of NATO countries, systemic analysis and synthesis, induction and deduction, a systemic approach to solving problems, classification, generalization and systematization were used.*

Results. *Citizens of NATO member states serve in the armed forces in accordance with general military duty or under contract and in the reserve. Military candidates undergo standardized general training, beginning with initial military preparation at dedicated training centers. Service in the reserve includes basic training and training during the year in the form of one training of varying duration. There are also various systems of non-military training of military specialists in various specialties from among students.*

Originality. *General scientific methods of analyzing scientific literature on the problem under study, monitoring the existing system of military training of citizens of NATO countries, systemic analysis and synthesis, induction and deduction, a systemic approach to solving problems, classification, generalization and systematization were used.*

Conclusion. *Citizens of NATO member states serve in the armed forces in accordance with general military duty or under contract and in the reserve. Candidates for service in the Armed Forces are registered on an information platform or selected through recruitment centers (recruitment centers). Candidates for the army undergo general training, starting with initial military training to common standards of basic military skills in training centers. Reserve service includes basic training and training sessions throughout the year in the form of one training session of varying duration. There are also various systems of non-military training of military specialists in various specialties from among students. Cooperation of the army with non-governmental organizations, defense organizations and other social partners is an important element of the activities of the armed forces of NATO countries. Its goal is to involve society in defense activities, form defense attitudes and educate society, mainly youth, about defense. Thanks to such cooperation, a social base is created, which in turn forms a positive image and interest in the army and service, and therefore, more effective recruitment to the army. Despite the different models of staffing the armed forces of NATO member countries, a common training system is one that allows staffing the Armed Forces and training military personnel in accordance with high standards, as well as having a large, trained and motivated reserve.*

A promising direction of scientific research may be the development of a structural and functional model of training Ukrainian citizens based on domestic and foreign experience.

Key words: *military training; military service; mobilization reserve; military reserve; contract service; NATO member states.*